

обов'язковою компетентністю, якою має володіти випускник Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Heckman, J. J., & Kautz, T. (2012). Hard evidence on soft skills. *Labour economics*, 19(4), 451-464.
2. Crosbie, R. (2005). Learning the soft skills of leadership. *Industrial and commercial training*.
3. Хіля А. Організація дозвілєвої діяльності дітей з функціональними обмеженнями в умовах центру соціально-психологічної реабілітації / А.В.Хіля // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції випускників і студентів ІППМ. – Вінницький державний педагогічний університет ім. М.Коцюбинського, м. Вінниця. – 2011. – Випуск 9. – С.134-138.
4. Коляда Н. Практичний досвід формування «soft skills» в умовах закладу вищої освіти / Н.Коляда, О.Кравченко // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2020. – №3(27). – С. 137-145.
5. Демченко О.П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій / О.П.Демченко // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова : серія 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – С.60-63.
6. Казьмірчук Н.С. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів / Н.С. Казьмірчук, О.В. Жовнич., І.А.Стахова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – 2020. 61. – С.23-30.
7. Любчак Л.В. Підготовка майбутніх вихователів до організації театралізованої діяльності дітей дошкільного віку // Освітній дискурс : збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ : «Видавництво «Гілея», 2018. – Випуск 9 (11-12) : Педагогічні науки. – С. 91-103.
8. Педагогічні технології інклюзивного навчання: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої педагогічної освіти; уклад. : А. Василук, Ю. Бондар, А.Хіля. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2020. – 168 с.
9. Швець Н. А. Вплив соціально-економічних, психолого-педагогічних чинників на забезпечення здорового способу життя в студентському середовищі / Н.А. Швець // Придніпровські соціально-гуманітарні читання, 16 травня 2014 р. – Кіровоград, 2014. – С. 81-84.

ТЕАТР ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ДО УМОВ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

*Шимонович Валентина, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THEATER AS A MEANS OF SOCIAL ADAPTATION OF GIFTED CHILDREN TO THE CONDITIONS OF SCHOOLING

*Šimonović Valentina, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. Представлено сучасний підхід щодо визнання статусу обдарованої дитини як особистості з особливими освітніми потребами. Показано, що такі діти мають низку соціально-психологічних проблем. Розглянуто особливості дезадаптації обдарованої особистості в закладі освіти як проблему інклюзивної педагогіки. З'ясовано причини й наслідки дезадаптованості обдарованих школярів. Показано значення включення дітей обдарованих дітей у театралізовану діяльність як спосіб їх соціальної адаптації до умов шкільного життя.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, соціальна адаптація, дезадаптація, театр, театралізована діяльність..

Abstract. *A modern approach to the recognition of the status of a gifted child as a person with special educational needs is presented. It is shown that such children have a number of socio-psychological problems. The peculiarities of maladaptation of a gifted person in an educational institution as a problem of inclusive pedagogy are considered. The causes and consequences of gifted students' maladaptation have been clarified. The importance of including children of gifted children in theatrical activities as a way of their social adaptation to the conditions of school life is shown.*

Key words: *giftedness, gifted children, social adaptation, maladaptation, theater, theatrical activity.*

Усе частіше об'єктом уваги науковців і педагогів-практиків, яких цікавить проблема обдарованості, постають не лише концепції та теорії, що пояснюють такий феномен. Потребує нагального розв'язання широке коло питань, пов'язаних зі створенням безпечних і сприятливих умов для творчої самореалізації талановитих дітей. Осмислення необхідності створення системи розвитку, підтримки і захисту інтересів обдарованих особистостей відбувається в контексті впровадження інклюзивного підходу, відповідно до положень якого визнаються їхні особливі потреби, зумовлені високим рівнем розвитку здібностей, нерідко асинхронністю розвитку та наявністю низки труднощів різного походження.

Серед інших складних аспектів роботи з обдарованими учнями гостро постає необхідність допомоги їм успішно включитися в соціокультурний простір і соціальні процеси, адаптуватися до умов життя в технократичному, ринковому суспільстві. Успішна адаптація до соціальних умов передбачає можливість максимальної самореалізації обдарованої дитини, а звідси – глибоку увагу до індивідуальних особливостей потреб і можливостей кожної дитини. Виникає потреба розвивати в дітях самостійність, ініціативу, підприємливість, почуття власної гідності та відповідальності.

В ідеалі обдарована дитина має зайняти достатньо високий соціальний статус в учнівському колективі, завоювати авторитет і довіру, почувати себе комфортно серед однолітків. Проте, як засвідчують результати експериментальних досліджень, досить поширеним є явище дезадаптованості обдарованих дітей як результат неуспішної соціалізації. Тому аспект соціалізації обдарованих, попередження дезадаптації таких дітей усе більше стає пріоритетом у педагогічних дослідженнях і напрямом роботи педагогів.

З метою з'ясування причин і наслідків дезадаптованості дітей в умовах масової школи вчені (І.Дубровіна, В.Каган, В.Мурзенко, М.Певзнер та ін.) провели спеціальне дослідження. У ході інших наукових розвідок (Н.Толстих, О.Новікова) однією з причин неадаптивної поведінки і виникнення афективних переживань у підлітків було визначено порушення їх взаємин з ровесниками.

Соціальна дезадаптація – це часткова або повна втрата людиною здатності пристосовуватися до умов соціального середовища. Соціальна дезадаптація означає порушення взаємодії індивідуума зі середовищем, що характеризується неможливістю здійснення ним в конкретних мікросоціальних умовах своєї

позитивної соціальної ролі, відповідно до його можливостей. Соціальна дезадаптація має чотири рівні, що відображають глибину дезадаптованості людини:

- нижній – прихований, латентний рівень прояву ознак дезадаптації;
- «половинний» – починають проявлятися дезадаптивні «пертурбації», коли відхилення стають поворотними: то виникають і виявляють себе, то зникають, щоб знову з'явитися;
- стійкий – відображає глибину, достатню для руйнування колишніх адаптивних зв'язків і механізмів;
- дезадаптація, що закріпилася, – має очевидні ознаки стійкої результативності [5, с.57].

Щодо характеристики дефініції «дезадаптованість» послуговуємося визначенням, запропонованим І.Сабанадзе [16], який дослідниця тлумачить як специфічну, інтегральну властивість індивідуальності людини, що проявляється в емоційній нестабільності, психогенних реакціях, тривожності, низькій мотивації досягнення та у акцентуації рис характеру. Процес і результат дезадаптації зумовлюється внутрішніми (когнітивними, мотиваційними та емоційними), зовнішніми (соціальними й поведінковими) та характерологічними чинниками. Залежно від дестабілізуювальних умов дезадаптивність характеризується ситуативним, стійким, очевидним і критичним рівнем розвитку.

Науковці [3] за результатами досліджень пропонують класифікацію дезадаптованих проявів у поведінці сучасних підлітків: реакції активного протесту (агресивність, негативізм у стосунках, афективна напруженість, що виражається у спалахах гніву, роздратуванні); реакції пасивного протесту (депресивний стан, наявність страхів, відсутність інтересу до навчання, ігор, розваг); реакції тривожності та невпевненості (напруженість, скутість, нестійкі контакти з однолітками).

Узагальнення наукового фонду з проблеми соціальної дезадаптації сучасних дітей і підлітків дало нам підставу зробити висновок, що особливо гостро на сучасному етапі постала соціальна адаптація обдарованих дітей і підлітків. Аналіз результатів досліджень [5; 6; 8; 9] засвідчує, що рівень адаптивності дитини в сучасному суспільстві часто залежить від рівня її обдарованості. Діти з особливою обдарованістю характеризуються різким зниженням адаптаційних характеристик, підвищеним рівнем тривожності. Обдаровані діти не однаково легко вживаються, адаптуються до нових умов навчання в школі та поза школою з групою однолітків, тому в них виникає чимало труднощів на різних етапах шкільного навчання.

У ході вивчення наукової літератури було встановлено, що існує низка ризиків соціалізації обдарованих дітей, труднощів їх соціальної адаптації, які пов'язані з унікальністю обдарованої особистості, суттєвим випередженням у її розвитку, специфікою сприйняття таких дітей ровесниками й дорослими. Причини й характеристики труднощів обдарованих учнів досліджували психологи (Ю.Гільбух, О.Матюшкін, В.Моляко, А.Савенков, О.Фокіна,

Г.Цукерман, В. Чудновський та ін.). Проблеми соціалізації та адаптації обдарованих школярів до умов навчання дослідники об'єднали в дві групи:

- труднощі, пов'язані з їхніми особистісними рисами характеру (чутливість, активність, неадекватність самооцінки);
- труднощі, пов'язані з впливом мікросоціуму (відчуття дискомфорту в класі, конфлікти з однолітками, відчуття незадоволеності, або, навпаки, переоцінювання власної діяльності, нехтування досягненнями інших дітей, нетерпимість до дітей, які проявляють низький рівень інтелектуальних здібностей).

Висока ймовірність соціальної дезадаптації обдарованих дітей часто пов'язана з їхніми індивідуальними особливостями. Зокрема, існує науковий підхід, за якого феномен «обдарованості» пояснюють як асинхронний розвиток, в якому неординарні пізнавальні здібності й особливе вміння сприймати навколишню дійсність створюють таке світобачення, яке якісно відрізняється від норми. Унікальність обдарованих дітей робить їх найуразливішими і вимагає особливого підходу з боку батьків, учителів, психологів з метою створення умов для найбільш повного розвитку їхніх здібностей (ColumbusGroup, 1991).

Також в останні десятиліття в науковому обігу використовується термін «дисинхронія», яке пояснюється як цілісне явище, але з диференціацією на два основних аспекти: внутрішній (інтернальний), пов'язаний з нерівномірністю розвитку різних психічних процесів, і зовнішній (екстернальний), що відображає особливості взаємодії обдарованої дитини з його соціальним оточенням [2].

До особливостей обдарованих дітей, які ускладнюють процеси соціалізації та адаптації, вчені (Ю.Бабаєва, Н.Лейтес, О.Марінушкіна, Л.Токарева, Л.Туріщева, О.Щелбанова та ін.) відносять: прояви ворожості до освітньої установи, пов'язаної з тим, що навчальний план не відповідає здібностям обдарованої дитини; відмінність ігрових і дозвіллевих інтересів, оскільки обдарованим дітям подобаються складні ігри й нецікаві ті, якими захоплюються їхні однолітки середніх здібностей, що призводить до відчуження обдарованих дітей в колективі однолітків; схильність до комфортності та за нурення в філософські проблеми; невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком, що призводить до прагнення спілкуватися і грати з дітьми старшого віку й утруднення, в зв'язку з цим; розвиток лідерської позиції тощо.

Слід зазначити, що, з одного боку, обдаровані діти самі часто «випадають» колективних відносин. Захоплення, улюблена справа не залишають їм часу для неформального спілкування з однолітками. Водночас знання, вміння і здібності обдарованої дитини не завжди розпізнаються й цінуються в класі та забезпечують високий статус обдарованої дитини в колективі. Не знайшовши визнання серед однолітків, такі діти самореалізуються поза школою, поза класом, вони стають байдужими до життя колективу.

З другого боку, обдарована дитина, маючи свої цінності, часто вимушена протистояти тій чи іншій соціальній групі, яка не бажає її приймати. В

контексті цього, вчені наголошують на внутрішньому конфлікті між бажанням обдарованих бути такими, як усі, чи бути обдарованими, що, в свою чергу, в підлітковому та юнацькому віці веде до втрати обдарованості. «Більшість учнів, які вже мають ознаки обдарованості, відмовляються від них на користь соціальної злагоди, а ті, які не відмовляються, – відчують на собі, на своїй ще не сформованій особистості, всю силу соціальних санкцій» [10, с. 39].

Тому важливим завданням соціальних педагогів, психологів, учителів є виявлення соціально дезадаптованих обдарованих дітей і надання їм професійної допомоги, проведення успішної корекції для подолання сформованої ситуації дезадаптованості. Так, Л.Токарева, досліджуючи труднощі в соціалізації обдарованих дітей, на основі праць А.Маслоу стверджує, що успішна соціальна адаптація може здійснитись через самореалізацію й самоактуалізацію в певному середовищі [17]. У свою чергу, О.Музика зазначає, що розвиток здібностей, «вміння знаходити діяльності для отримання визнання серед можливих варіантів, які пропонує життя, є тим загальним, який підвищує адаптивність людини в соціальному середовищі, забезпечує соціалізацію й соціальну адаптацію особистості та її розвиток у суспільстві» [10].

Визнаючи обдарованість як стійку характеристику особистості в результаті диференційованого розвитку, необхідно зрозуміти і підтримати обдаровану дитину в цілому, а не тільки її досягнення. Це допоможе їй розвивати не тільки здатність досягати результатів у діяльності, отримувати перемоги, просуватися вгору в особистісному зростанні, але й відчувати себе реалізованою й самоцінною особистістю.

Ефективність роботи з соціалізації обдарованих учнів залежить від системи роботи, яка передбачає дотримання таких етапів:

- *адаптивно-діагностичний*, який передбачає оцінку труднощів в адаптації та соціалізації в цілому, розподіл дітей за типами обдарованості; установлення соціальних зв'язків обдарованих зі спеціалізованими освітніми та дозвілєвими установами; орієнтація позиції батьків на позитивне сприйняття, розуміння і фасилітації розвитку обдарованої дитини в сім'ї;

- *дослідницько-прогностичний*, спрямований на формування стійкого статусу обдарованої дитини, його здатності до самостійного управління різними видами діяльності, рефлексивного аналізу та накопичення власного соціокультурного досвіду;

- *проективно-творчий*, під час якого відбувається становлення комфортно-орієнтованого соціально-культурного середовища обдарованої дитини, вибудова траєкторії розвитку й саморозвитку її особистості [17].

У науковій розвідці Н.Завгородньої [9] обґрунтовано й перевірено психолого-педагогічні умови успішної соціалізації обдарованих учнів у закладі освіти. Зокрема, дослідниця відзначає необхідність забезпечення різноманітних видів спілкування обдарованих дітей з дорослими, однолітками із звичайних шкіл і груп, із талановитими й здібними дітьми.

На наш погляд, простором для спілкування й соціальної адаптації є театралізована діяльність дітей, яка може організовуватися як на уроках, так і

в позаурочній діяльності. Поділяємо думку Л.Артемової, що сценічне мистецтво за своєю природою зумовлює розвиток почуття колективізму, навчає умінню підпорядковувати свої особисті інтереси загальній справі. Тобто дитина відчуває відповідальність, оскільки спільний інтерес залежить від кожного [1, с. 46]. Окрім цього, у театралізованій діяльності реалізуються потреби дитини у самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе та світу через відтворення різних образів та ситуацій. Крім того, така діяльність впливає на розвиток всіх психічних процесів та різних сторін життєдіяльності дитини, сприяє розвитку інтелектуальної, фізичної, комунікативної, морально-вольової, поведінкової сфер особистості [4, с. 74]. А це проявляється у процесі соціалізації дитини серед своїх однолітків, оскільки в порівнянні з ними вона оцінює свої можливості.

До того ж, Н.Завгородня [9] акцентує на важливості підготовки вчителя до проведення спеціальної роботи із його до соціалізації обдарованих учнів з використанням соціально-виховних засобів освітнього середовища. Різні аспекти професійного становлення студентів, спрямованого на вироблення якостей, необхідних для роботи з обдарованими дітьми, представлено в працях сучасних дослідників [7; 11; 12; 14].

Отже, соціалізація і соціальна адаптація обдарованих дітей є взаємопов'язаними складними, безперервними, багатофункціональними процесами, що протікають на біологічному, психологічному, соціальному, культурному рівнях. Успішний їх перебіг дозволить допомогти обдарованій дитині досягнути позитивних результатів у діяльності, спілкуванні, самовдосконаленні, саморозвитку; розширити соціальні зв'язки із зовнішнім світом. Проблеми адаптації обдарованих дітей у школі обумовлені їхніми психологічними та соціальними особливостями, як результат, призводять до втрати віри в себе, в свою індивідуальність, неповторність. Завдання соціально-педагогічної роботи полягають у виявленні дезадаптованих обдарованих дітей, об'єднанні зусиль учителів і батьків для допомоги обдарованій дитині у процесі входження в складний світ соціальних відносин, створенні необхідних умов для їх духовного, інтелектуального зростання та самореалізації.

Список використаних джерел

1. Артемова Л.В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі / Л.Артемова. – К.: Томірс, 2002. – 291 с.
2. Бабаева Ю.Д. Особенности развития эмоциональной сферы одаренных детей и подростков / Ю.Д. Бабаева // Одаренный ребенок. – 2003. – №1. – С.6-23.
3. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна : теорія та методика [монографія] / С. І. Болтівець. – К. : Редакція «Бюлетеня ВАКУ України», 2000. – 302 с.
4. Гандзілевська Г.Б. Соціалізація обдарованих молодших школярів через самореалізацію в учнівському колективі. – Наукові записки. Серія Педагогіка і психологія. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип.13. – С. 86-96.
5. Губанова Н. В. Социальная дезадаптация одаренных детей : проблема или норма? / Н.В.Губанова // Актуальные вопросы психологии : материалы III Международной научно-практической конференции. – Краснодар, 2012.– С. 55-58.
6. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук.пр. - Випуск 51. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.137-143.
7. Демченко О.П. Практикум з історії педагогіки : навчально-методичний посібник для викладачів історії педагогіки, на допомогу студентам педагогічних ВНЗ під час самостійного вивчення теоретичних основ, підготовки до семінарських і практичних занять / О.П.Демченко. – К. : Видавничий дім «Слово», 2012. – 432 с.

8. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. – С.47-51.
9. Завгородня Н.М. Система педагогічних умов соціалізації обдарованих учнів / Н.М. Завгородня // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С.101-105.
10. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
11. Казьмірчук Н.С. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів / Н.С. Казьмірчук, О.В. Жовнич., І.А.Стахова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – 2020. 61. – С.23-30.
12. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124-156.
13. Литвак Р. А. Современные исследования социальных проблем : электронный научный журнал [Электронный ресурс] / Р.А.Литвак, Т.В.Бондарчук. – №1(09). – 2012. – Режим доступа : www.sisp.nkras.ru
14. Любчак Л.В. Підготовка майбутніх вихователів до організації театралізованої діяльності дітей дошкільного віку / Л.В.Любчак // Освітній дискурс : збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ : «Видавництво «Гілея», 2018. – Випуск 9 (11-12) : Педагогічні науки. – С. 91-103.
15. Педагогічні технології інклюзивного навчання: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої педагогічної освіти; уклад. : А. Василюк, Ю. Бондар, А.Хіля. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2020. – 168 с.
16. Сабанадзе І. О. Соціально-психологічні фактори дезадаптивності та її корекція у підлітків : дис... канд. психол. наук : спеціальність 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. О. Сабанадзе ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1997. – 260 с.
17. Токарева Л. Деякі аспекти соціалізації обдарованого молодшого школяра / Л.Токарева// Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. академіка С. Д. Максименка. – К. : Главник, 2005. – Т. IV. – Вип. 26 – С. 149-157.

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Щерба Віолетта, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THEATER ART AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Scherba Violetta, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Показано значення театралізованої діяльності в розвитку творчих здібностей молодших школярів. Розкрито особливості формування таких здібностей у дітей з особливими потребами. Визначено можливості театралізованих ігор для задоволення освітніх потреб дітей з особливими потребами.*

***Ключові слова:** особливі потреби, творчі здібності, театралізована діяльність.*

***Abstract..** The importance of theatrical activity in the development of creative abilities of junior schoolchildren is shown. The peculiarities of the formation of such abilities in children with special needs are revealed. Possibilities of theatrical games for satisfaction of educational needs of children with special needs are defined.*